

Torah from Around the World

Misschien is de vraag naar het geloof in God niet zo belangrijk voor mij. Wat voor mij wel heel belangrijk is, is het verhaal dat wordt verteld en dat is verteld door meer dan honderd generaties Joden, duizenden jaren lang, en de macht die dat verhaal heeft in mijn leven en in dat van mijn familie.

Jonathan Safran Foer

Sjabbat 16 juli 2022/ 17 Tammoez 5782, Balak, Bemidbar /Numeri 22:2 - 25:9

Tanach blz. 314 - 321

Haftara: Psalm 106:1 - 48

Tanach blz. 1364 - 1367

Vertaler: Bram Lagendijk

Commentaar: **Burton L. Vistozky** is hoogleraar midrasj en interreligieuze studies aan de Jewish Theological Seminary (JTS) in New York.

Oorspronkelijke Engelse tekst: <https://www.jtsa.edu/torah/greater-than-moses/>

Groter dan Mosje?

Hoewel de Toralezing van deze week is vernoemd naar de Moabitische koning Balak, die probeerde om de Jisraëlieten te vervloeken, is de echte ster van de show de niet-Joodse profeet Bilam, zoon van Beor – met een speciaal optreden van zijn sprekende ezel. Drie hele hoofdstukken van de Tora (Bemidbar/Numeri 22-24) worden besteed aan de inspanningen van Balak en Bilam om de Joden te vervloeken. Uiteindelijk triomfeert God natuurlijk. En op vrijdagavond in sjoel zingen we nog steeds Bilams zegen: “*Ma towoe ohalecha Jaäkov* – Hoe goed zijn uw tenten, Jaäkov, uw woningen, Jisraël.”

Een halve eeuw geleden beschreef de Poolse filosoof Leszek Kolakowski de gebeurtenis in zijn boek *The Key to Heaven* (Grove Press, 1972), waarbij hij zich voorstelde dat Bilams scherpzinnige en trouwe ezel zei: "Uit de uiteindelijke analyse blijkt dat ik de meest benadeelde partij ben. Mijn meester leed slechts morele schade, maar mijn lijf doet nog steeds pijn."

Deze, weliswaar vermakelijke, bijbelse klucht steekt de draak met de niet-Joodse profeet en openbaart zo de onrust in de Bijbel over de uitzonderingspositie van Jisraël. Als God met de niet-Joden spreekt, kunnen we de vraag stellen: waardoor zijn wij Joden dan bijzonder? God sprak met Adam en Chawa, dat is zeker. Maar ze leefden lang voor Avraham, onze stamvader. God sprak met Noach. *Pirkee Awot/Spreuken der vaderen* (5) meldt dat Noach tien generaties na Adam leefde, in de tijd vóór Avraham. Zoals midrasj *Wajikra Rabba* (1:9) ironisch opmerkt over Adam en Noach: "Het is geen schande wanneer een Koning overlegt met zijn tuinman... of met zijn scheepskapitein."

Het valt op dat Noach (*Noeh* in het Arabisch) in de Islam wordt aangemerkt als profeet. Het rabbijnse Jodendom bestempelt Noachs zoon Sem in de middeleeuwse midrasj *Seder Eliahoe* (*Rabba* 26 en *Zuta* 10) ook als een profeet. De passage is het waard om te citeren, omdat hij ons terugbrengt naar Bilam:

Sem profeteerde 400 jaar onder alle volkeren van de wereld, maar zij luisterden niet naar hem. Daarna waren Elifaz, de Temaniet, Zofar, de Naämatiet, Bildad, de Soehiet en Elihoe, zoon van Barachel de Boeziet, en [hun lankmoedige gesprekspartner] Job uit het land Oez [profeten]. Bilam, zoon van Beor, was de laatste van hen. Er was dus geen enkele reden om aan te nemen dat de Heilige, Gezegend zij Hij, niets aan Bilam zou openbaren... Bilam, zoon van Be'or, bezat nog grotere wijsheid dan Mosje. (*Seder Eliahoe Rabba* 7)

Omdat die midrasj ook naar Mosje verwijst als 'de vader van wijsheid', en 'de vader van profeten', is dat een verbazingwekkende bewering. Bilam groter dan Mosje! Zoals de rabbijnse uitleg over die midrasj later zegt: God zond deze profeten naar de andere volkeren, zodat ze niet konden klagen dat zij niet ook de gelegenheid hadden gekregen om de Tora te accepteren.

Ondanks die discutabele verklaring, moeten we nadenken over wat het betekent dat de Tora, net als de rabbijnse interpretatie, erkent dat er niet-Joodse profeten zijn. Dit tart de hardnekkige mythe van een Joodse uitzonderingspositie, die gemakshalve negeert dat dezelfde Tora ons leert dat de enige echte God de hele mensheid heeft geschapen en van al Zijn schepselen evenveel houdt. Ja, we zeggen bij de kiddoesj op vrijdagavond (en bij andere gelegenheden): "*Asjer bachar banoe mikol ha'amiam* – [Wij loven U God] die ons gekozen heeft **uit** alle volken." Maar gezien de monotheïstische visie dat we allemaal dezelfde God vereren, geef ik er de voorkeur aan om te zeggen (zoals ik het bij de Sjabbatmaaltijd in Jeruzalem heb geleerd van onze leraar rabbijn Jacob Milgram z"l): "*Asjer bachar banoe im kol ha'amiam* – die ons gekozen heeft, **samen met** alle volken."

Dat brengt mij terug naar Bilam. Kun je dan niet redelijkerwijs zeggen: Er is geen ander dan de Ene God en Bilam is ook Gods profeet? Ik erken dat sommige van mijn wetenschappelijke collega's bepaalde rabbijnse midrasjiem over Bilam hebben geïnterpreteerd als een verwijzing naar Jezus (bijvoorbeeld Peter Schäfer in *Jesus in the Talmud*, Princeton, 2007). Het verwarrende bij deze vergelijking is dat Jezus Joods was, geen niet-Jood zoals Bilam. Maar wat als midrasj *Seder Elihoe*, in zijn definitieve vorm samengesteld in de negende/tiende eeuw onder Islamitisch gezag, heeft stilgestaan bij de meest vooraanstaande niet-Joodse profeet van zijn tijd: Mohammed?

Zou je dan niet redelijkerwijs kunnen zeggen dat er geen ander dan de Ene God is en dat Bilam/Mohammed Gods profeet is? Door zo'n verklaring word ik niet een Moslim. Maar daarmee erken ik als monotheïst wel, net als de Bijbel en eeuwen van rabbijnse uitleg vóór mij, dat er profeten zijn onder alle volkeren. De Ene God spreekt tot al Zijn volkeren, overeenkomstig ieders zelfgekozen hoedanigheid. Of ze nu Joden, Christenen, Moslims, of van welke andere religie dan ook zijn. Misschien is dat de les die Bilam ons leert voor onze eigen door strijd getekende tijd, toen hij millennia geleden zijn ambitieuze profetie verkondigde: "*Ma towoe ohalecha Ja'akov* – Hoe goed zijn uw tenten, Jaäkov, uw woningen, Jisraëel." Onze woningen zijn waarachtig goed wanneer we samenleven met respect en goede daden voor onze medemensen.